

Муминов Н.Г.

ЎзМУ “Минтақавий иқтисодиёт ва менежмент” кафедраси мудирини, и.ф.н., доцент.

Умаров Ж.Т.

ЎзМУ тадқиқотчиси.

БЮДЖЕТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ КОММУНАЛ ХИЗМАТЛАРИ БЎЙИЧА ТЎЛОВЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИЛИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Иқтисодиётни модернизациялаш даврида иқтисодий харажатлар самарадорлигини бюджет ташкилотларининг коммунал хизматлари бўйича тўловларни амалга оширишда ғазначилик тизимини жорий этиш орқали такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этмоқда. Бюджет маблағларини сарфланишида ғазначилик тизимининг иштироки маълум бир тартиб-қоидаларга асосланган ҳолда амалга оширилади.

Бюджетдан маблағ олувчиларнинг иккинчи томон олдидаги молиявий мажбуриятлари уларга товар (иш, хизмат)лар етказиб берилганлигини тасдиқловчи ҳужжатлар, шу жумладан, иш ҳақи ва унга тенглаштирилган харажатларни ҳисоблаш ведомостлари асосида қабул қилинади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорига мувофиқ¹ бюджетдан маблағ олувчиларни давлат бюджетидан харажатларнинг тўрт гуруҳи бўйича молиялаштириш тартиби белгиланган: I гуруҳ харажатлари. Иш ҳақи ва унга тенглаштирилган тўловлар (болали оилаларга нафақалар ва кам таъминланган оилаларга моддий ёрдам, стипендиялар ва бошқалар); II гуруҳ харажатлари. Иш ҳақиға қўшимчалар (ягона ижтимоий тўлов); III гуруҳ харажатлари. Капитал қўйилмалар (Давлат инвестиция дастурида назарда тутилган манзилли рўйхатларға мувофиқ амалға оширилади); IV гуруҳ харажатлари. Бошқа харажатлар

(озик-овқат, дори-дармон, коммунал хизматлар ва бошқа харажатлар).

Тегишли бюджет бўйича I ва II гуруҳ харажатлари тўлови учун ғазна ҳисобварақларида зарур маблағларни қоплайдиган қолдиқлар мавжуд бўлганда, I ва II гуруҳ харажатларини тўлиқ амалға оширган ташкилотлар бўйича IV гуруҳ харажатларини амалға оширишға рухсат этилади.

IV гуруҳ “Бошқа харажатлар” бўйича маблағларнинг сарфланиши ўрнатилган лимитлар доирасида қуйидаги навбатға риоя қилган ҳолда босқичма-босқич амалға оширилади:

- овқатлантириш;
- дори-дармонлар;
- коммунал хизматлар;
- бошқа харажатлар.

Ғазна Ҳисобварағида овқатлантириш ва дори-дармон харажатлари бўйича тўланмаган маблағлардан ошиқча маблағлар мавжуд бўлган ҳолларда, ушбу ошган маблағлар доирасида коммунал хизматлар бўйича харажатларни амалға оширишға рухсат этилади.

¹ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 3 сентябрдаги 414-сонли «Бюджет ташкилотларини маблағ билан таъминлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида»ги қарори.

Коммунал хизмат харажатлари бўйича молиявий мажбуриятлар коммунал хизмат кўрсатувчиларнинг ҳисобварақ-фактуралари ёки тасдиқловчи бошқа ҳужжатлар, шу жумладан, аванс тўловларини ўтказиши лозимлигини тасдиқловчи бошқа ҳужжатлар асосида қабул қилинади.

Ғазначилик бўлинмаси, бюджетдан маблағ олувчиларнинг тўлов топшириқномалари асосида, ғазна ҳисобварақларидан коммунал хизматлар бўйича, харажатларни бюджетдан маблағ олувчиларнинг, харажатлар сметаларининг тегишли моддаларида назарда тутилган ва ажратилган, бюджет маблағлари лимитлари доирасида амалга оширади.

Бюджетдан маблағ олувчиларнинг коммунал хизматлар бўйича харажатлари тўлови, тўлов топшириқномалари билан "...бюджетдан маблағ олувчиларнинг коммунал хизмат харажатларининг тегишли моддалари бўйича, бюджет маблағлари қолдиқлари суммалари доирасида"¹ амалга оширилади.

Электр энергия харажатлари тўловини амалга ошириш тартиби. Бюджет ташкилотларида электр энергия истеъмоли тўловини амалга ошириш Ғазначилик тизимида икки хил тартибда амалга оширилади:

1. Сув хўжалиги тизимидаги бюджет ташкилотлари электр энергия тўлови;
2. Бошқа бюджет ташкилотлари электр энергия тўлови.

Сув хўжалиги тизимидаги бюджет ташкилотларининг электр энергиясидан фойдаланилганлик учун харажатлари тўлови Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорига² асосан амалга оширилади ва тартибга солинади. Ушбу қарорга мувофиқ 2008 йилнинг 1 январидан қуйидаги тартиб ўрнатилиб, унга мувофиқ:

1 Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида 2009 йил 16 сентябрда 2007-сон билан рўйхатга олинган Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг 2009 йил 4 августдаги 69-сон буйруғига Илова "Давлат бюджетининг ғазна ижроси" Қоидалари

2 Ўзбекистон Республикаси Президентининг 05.11.2007 йилдаги № ПҚ-723 сонли «Сув хўжалиги ташкилотлари истеъмол қиладиган электр энергия учун тўловлар механизмини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори

- давлат бюджетининг Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги учун назарда тутилаётган харажатларида сув хўжалиги ташкилотлари истеъмол қиладиган электр энергия тўловлари учун алоҳида сатр билан маблағ ажратилади;

- Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги Ғазначилигида ва унинг ҳудудий бўлинмаларида Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг ҳудудий сув хўжалиги ташкилотлари учун шахсий ҳисобварақлар очилган;

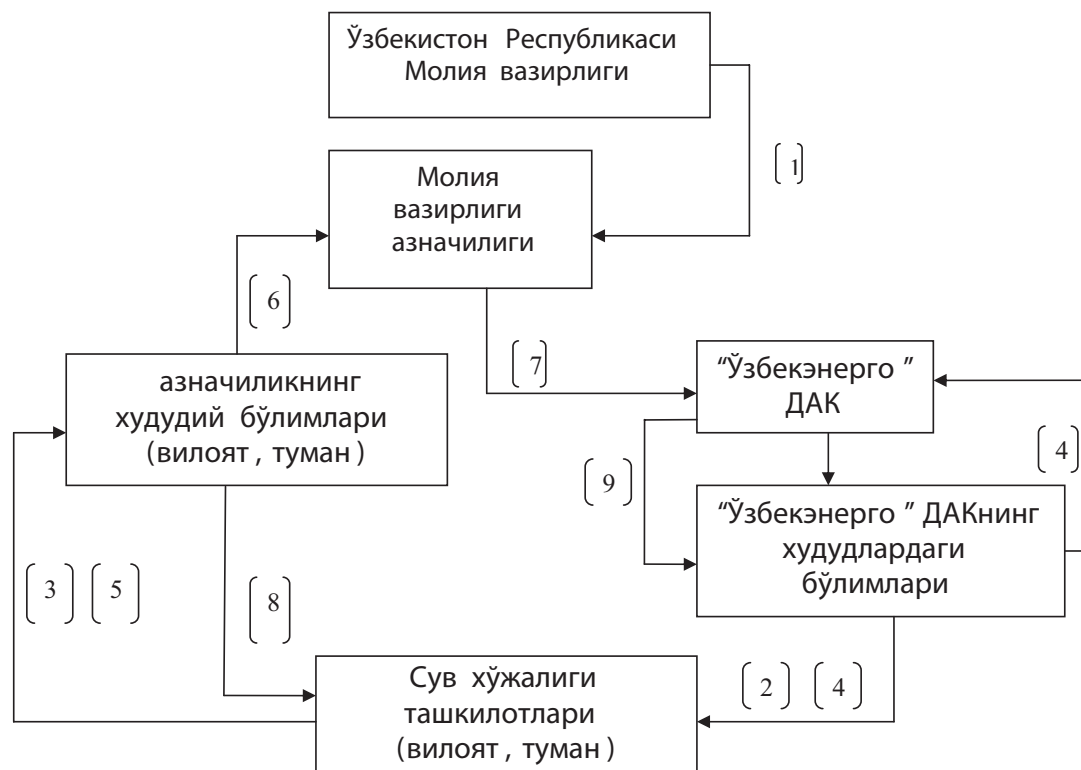
- ҳудудий сув хўжалиги ташкилотларининг харажатлар сметаси Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги томонидан тасдиқланганидан, ҳамда Молия вазирлигида белгиланган тартибда рўйхатга олинганидан сўнг, Молия вазирлиги Ғазначилиги ва унинг ҳудудий бўлинмаларининг ягона маълумотлар базасида қайд этилади;

- сув хўжалиги ташкилоти билан энергия таъминоти ташкилоти ўртасида рўйхатга олинган харажатлар сметаси доирасида тузилган шартномалар Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги Ғазначилигининг ҳудудий бўлинмаларида рўйхатдан ўтказилади;

- Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг сув хўжалиги ташкилотлари истеъмол қиладиган электр энергия учун тўловлар уларнинг шахсий ҳисобварақларидан Молия вазирлиги Ғазначилиги ва унинг ҳудудий бўлинмалари орқали "Ўзбекэнерго" ДАКнинг махсус банк ҳисобварағига ўтказилади;

- Ғазначиликнинг ҳудудий бўлинмалари ҳисоблагич асбоблар кўрсаткичлари билан тасдиқланган электр энергиясини истеъмол қилишнинг физик ҳажмлари тўғрисидаги маълумотлар билан сув хўжалиги ташкилоти ва энергия таъминоти ташкилоти ўртасида рўйхатга олинган шартномалар, ҳисобварақ-фактуралар, шунингдек ўзаро ҳисоб-китобларни қиёслаб текшириш ҳужжатлари асосида истеъмол қилинган электр энергия тўловларини амалга оши-

Схема 1. Сув ҳўжалиги ташкилотлари томонидан электр энергия истеъмоли тўловларини Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги Ҳазначилиги ва унинг ҳудудий бўлинмаларида амалга ошириш йўналишлари¹

риш учун электрон тўлов ҳужжатларини шакллантиради.

• Бунда қиёслаб текшириш ҳужжатлари Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлардаги ҳудудий сув ҳўжалиги тузилмалари ҳамда Молия вазирлиги Ҳазначилиги бошқармаларининг биринчи раҳбарлари томонидан бирга-лиқда тасдиқланади.

Бюджет ташкилотлари билан таъминотчи корхоналар ўртасида ҳисобкитобларни амалга оширишда айрим муаммолар, ҳужжатларни тақдим этиш тартиби қийинчиликларга дуч келинади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг юқорида қайд этилган Қарори айнан мазкур муоммоларни ҳал қилишга асос бўлди. Қарорнинг иловасида Сув ҳўжалиги ташкилотлари томонидан электр энергия истеъмоли тўловларини Ўзбекистон Ре-

спубликаси Молия вазирлиги Ҳазначилиги ва унинг ҳудудий бўлинмаларида амалга ошириш йўналишлари ва тартиби белгилаб берилди. Мазкур тартиб қуйидаги 1 схемада акс эттирилган.

Схемага асосан сув ҳўжалиги ташкилотлари томонидан электр энергия истеъмоли тўловларини Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги Ҳазначилиги ва унинг ҳудудий бўлинмаларида амалга оширишнинг қуйидаги тартиб белгиланган:

1. Молия вазирлиги ўрнатилган тартибда рўйхатга олинган харажатлар сметасини Молия вазирлиги Ҳазначилиги бўлинмаларига тақдим этади.

2. Тасдиқланган харажатлар сметаси доирасида сув ҳўжалиги ташкилотлари ва "Ўзбекэнерго" ДАК бўлинмалари ўртасида электр энергия етказиб бериш бўйича шартномаларни тузиш.

3. Сув ҳўжалиги ташкилотлари шартномани рўйхатдан ўтқазиб учун тегишли Ҳазначилик бўлинмаларига тақдим этиш.

4. "Ўзбекэнерго" ДАК бўлинмалари сув ҳўжалиги ташкилотларига етказил-

1 Ўзбекистон Республикаси Президентининг 05.11.2007 йилдаги № ПҚ-723 сонли «Сув ҳўжалиги ташкилотлари истеъмол қиладиган электр энергия учун тўловлар механизмини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарорига илова

ган электр энергия миқдори ва суммаси бўйича тўланиши лозим бўлган ҳисоб-фактурани тақдим этиш.

5. Сув хўжалиги ташкилоти счё-фактурани тегишли ҳудудий ғазначилик бўлинмаларига тақдим этади.

6. Ҳудудий ғазначилик бўлинмалари счё-фактурани текширади ва электр энергия тўлови учун маълумотларни Молия вазирлиги Ҳазначилигининг ягона маълумотлар баъзасига киритадилар.

7. Молия вазирлиги Ҳазначилиги электр энергия учун тўловни "Ўзбекэнерго" ДАКнинг банкдаги махсус ҳисобрақамига ўтказилади.

8. Ҳудудий ғазначилик бўлинмалари сув хўжалиги ташкилотларига истемол қилинган электр энергия учун тўлов ҳақидаги тўлов топшириқномаси нусхаси ва кўчирмани тақдим этади.

9. "Ўзбекэнерго" ДАК ўз қарамоғидаги корхоналарга мос равишда сув хўжалиги ташкилотлари истемол қилган электр энергия учун ҳақиқатда тушган воситалар бўйича маълумотларни етказди.¹

Сув хўжалиги ташкилотлари истемол қилинган энергияси учун тўловларини қуйидаги тартибда амалга оширадилар:

- Электр энергия бўйича тузилган шартномалар белгиланган тартибда ҳудудий ғазначилик бўлинмаларидан рўйхатдан ўтказилади (Харажатлар сметасида кўзда тутилган маблағлар доирасида)

- Шартномада назарда тутилган электр энергияси ҳажми қийматининг камида 30 фоизи миқдорида аванс тўловини (кредитор қарздорлик мавжуд бўлмаган ҳолатда) амалга оширади.

- Ҳисобот ойнанинг кейинги ойнанинг бошига (биринчи санасига) қиёслаб текшириш ҳужжатлари 3 нусхада (солиш-тирма далолатномалар, ҳисоб варақалар) тузилади ҳамда тегишли тартибда Ҳазначилик томонидан текширилиб имзоланади.

- Ушбу солиш-тирма далолатномада кредитор қарздорликлар истемол қилинган электр энергияни тўланган

аванс суммаларини ҳисобга олган ҳолда аниқланадилар.

- Аниқланган кредитор қарздорликлар бўйича, якуний ҳисоб-китоблар ҳисобот ойнанинг кейинги 30 кундан ҳамда белгиланган лимитлардан ошиб кетмаган ҳолда, тўловлари амалга оширилади.

Сув хўжалиқларининг электр энергия бўйича истемоли амалга оширилгандан сўнг истемоли бўйича қиёслаб текшириш ҳужжатлари яъни солиш-тирма далолатномалар тузилади ва тегишли ғазначилик бўлинмаларига тақдим этилади. Солиш-тирма далолатнома Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида 2009 йил 16 сентябрда 2007 -сон билан рўйхатга олинган Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг 2009 йил 4 августдаги 69-сон буйруғига Илова "Давлат бюджетининг ғазна ижроси Қоидалари"га асосан тузилади. Солиш-тирма далолатнома Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлардаги ҳудудий сув хўжалиги тузилмалари ҳамда Молия вазирлиги Ҳазначилиги бошқармаларининг раҳбарлари томонидан биргаликда тасдиқланади.

Бошқа турдаги бюджетдан маблағ олувчи ташкилотлар бўйича электр энергияси ҳисоб-китобини олиб бориш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг **2009 йил 22 августдаги 245-сон қарори** билан тасдиқланган "Электр энергиясидан фойдаланиш қоидалари"га мувофиқ ҳудудий электр тармоқлари корхонаси билан электр қурилмаси бевосита ҳудудий электр тармоқлари корхонасининг электр тармоқларига уланган истемолчилар ўртасида тузилган электр таъминоти шартномаси асосида амалга оширилади. Бунда сув-хўжалиқлари ташкилотлари электр энергия истемоли тўловлари оширишидан фарқли жиҳати Ҳазначилик бўлинмалари томонидан ўзаро солиш-тирма далолатномаларни тасдиқлаш талаб этилмайди. Лекин, тўлов тизими худди юқорида айтиб ўтилганидек аванс тўловларини амалга оширилиб, тегишли ҳисобот ойна миқдорий ҳажмлари (кв/соат) аниқланган ва ҳисобварақалар рас-

1 "Ўзбекистон Республикаси қонунлар тўплами" 2007 й., №45, 452 бет

мийлаштирилгандан сўнг якуний ҳисоб китоблар амалга оширилади.

Табиий газ харажатлари тўловини амалга ошириш. Табиий газ истемоли бўйича ҳам тўловларни амалга ошириш тартиби белгиланган бўлиб, у Вазирлар Маҳкамасининг 2005 йил 26 майдаги 132-сон қарорига асосан тасдиқланган “Табиий газ истеъмолчилари ва газ билан таъминловчи ташкилотлар ўртасидаги ўзаро ҳисоб-китоблар тартиби тўғрисида”ги Низомга мувофиқ ўзаро ҳисоб китобларни амалга оширади. Ушбу низомга мувофиқ бюджет ташкилотлари истемол қилинган табиий газ бўйича ҳисоб-китобларни амалга ошириш чоғида:

□ Бюджет ташкилоти ҳисоб-китоб оyi бошланишидан камида 5 кун олдин тузилган шартномада кўрсатилган истеъмол қилинадиган ойлик газ ҳажми қийматининг камида 15 фоизи учун олдиндан ҳақ тўлаши шарт.

□ Олинган газ учун бюджет ташкилотлари ҳисоб-китоб оyi тугагандан кейин 30 кун ўтгунгача узил-кесил ҳисоб-китоб қиладилар.

□ Ҳисоб-китоб оyi учун етказиб берилган газ ҳажми ҳисобга олиш приборлари кўрсаткичлари асосида аниқланади ва ҳисоб-китоб оyi тамом бўлишидан олдин 5 кун мобайнида бюджет ташкилоти ва ҳудудий газ билан таъминловчи корхона ўртасидаги газни қабул қилиш-бериш далолатномаси билан расмийлаштирилади.

□ Газни қабул қилиш-бериш далолатномаси билан расмийлаштирилгандан сўнг тегишли тартибда ҳисобварақ-фактура газ таъминоти ташкилоти томонидан тўловларни амалга ошириш учун тақдим этилади.¹ Тартибга амал қилишлари шарт.

Табиий газ тўлови электр энергия тўлови каби амалга оширилади, бунда тақдим этилган ҳисоб варақ-фактура реkvизитлари тузилган шартномадаги реkvизитларга мослиги ҳамда тўлов суммаси-

нинг ойлик лимитлар тақсимотидан ошиб кетмаслиги назорат қилинади.

Иссиқлик энергияси ва иссиқ сув харажатлари тўловини амалга ошириш. Иссиқлик энергияси тўловлари тартиби Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 22 августдаги 245-сон қарорига асосан тасдиқланган “Иссиқлик энергиясидан фойдаланиш Қоидалари”га мувофиқ амалга оширилади.

Иссиқлик энергияси тизими тўловларини амалга ошириш даврий аҳамият касб этганлиги сабабли, ушбу харажат турига тасдиқланган харажатлар сметасида чораклик лимитлар кузги-қишки мавсумларга мос равишда қўйилади.

Бюджетдан маблағ олувчиларнинг иссиқлик энергияси бўйича харажатлари тўлови - тўлов топшириқномалари билан юқорида айтиб ўтилган умумий талабларга риоя қилинган ҳолда амалга оширилади. Бунда Иссиқлик энергияси учун олдиндан тўлов 30% миқдоридан амалга оширилади.

Совуқ сув ва оқава сув харажатлари тўловини амалга ошириш. Бюджетдан маблағ олувчиларнинг совуқ сув ва оқава сув харажатлари тўлови тўлов топшириқномалари билан юқорида айтиб ўтилган умумий талабларга риоя қилинган ҳолда амалга оширилади. Бунда совуқ сув ва оқава сув учун олдиндан тўлов Адлия Вазирлигидан 16 сентябр 2007 йил рўйхатдан ўтган тартибга асосан 15% миқдоридан амалга оширилади.

Бюджет ташкилотлари совуқ сув харажатларининг миқдорий ҳажмини аниқлаш учун сув таъминоти ташкилоти ходими билан биргаликда сув ҳисоблагичларнинг кўрсаткичлари бўйича далолатнома тузати ва шунга асосан ҳисоб варақ-фактура тузилади.

Ушбу харажат тури тўловини амалга ошириш умумий талаблар асосида олдиндан тўловлар амалга оширилиб, якуний ҳисоб-китоблар ҳисобот оyiнинг кейинги 30 кун мобайнида амалга оширилади. Ушбу ҳолатда асоссиз равишда бюджет ташкилоти томонидан коммунал хизмат тўлови муддати ўтказиб юборилган ҳолда

1 Вазирлар Маҳкамасининг 2005 йил 26 майдаги 132-сон қарорига асосан тасдиқланган “Табиий газ истеъмолчилари ва газ билан таъминловчи ташкилотлар ўртасидаги ўзаро ҳисоб-китоблар тартиби тўғрисида”ги НИЗОМИ

қонунчиликда назарда тутилган ҳолатлар бўйича жавобгар ҳисобланади. ўз вақтида белгиланган тартибда тўланиб бориши коммунал хизматлар кўрсатувчи

Хулоса қилиб шуни айтиш лозимки, корхона ва ташкилотларнинг барқарор бюджетдан маблағ олувчилар томонидан ривожланиши ва кўрсатилаётган хизмат-коммунал хизматлари бўйича тўловларни лар сифатини яхшиланишига олиб келади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 05.11.2007 йилдаги № ПҚ-723 сонли «Сув хўжалиги ташкилотлари истеъмол қиладиган электр энергия учун тўловлар механизмини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 3 сентябрдаги 414-сонли "Бюджет ташкилотларини маблағ билан таъминлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида"ги қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2005 йил 26 майдаги 132-сон қарорига асосан тасдиқланган "Табиий газ истеъмолчилари ва газ билан таъминловчи ташкилотлар ўртасидаги ўзаро ҳисоб-китоблар тартиби тўғрисида"ги Низоми
4. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида 2009 йил 16 сентябрда 2007- сон билан рўйхатга олинган Ўзбекистон Республикаси Молия вазири-нинг 2009 йил 4 августдаги 69-сон буйруғига Илова "Давлат бюджетининг ғазна ижроси" Қоидалари
5. Ўзбекистон Республикаси қонунлар тўплами 2007 й., №45.